

Lenka Veverková, Jan Hanzlík,
Tomáš Dianiška

PP

DIVADLO
POD PALMOVKOU

NOC ZLOMENÝCH NEHTŮ

Lenka Veverková, Jan Hanzlík, Tomáš Dianiška

NOC ZLOMENÝCH NEHTŮ

První premiéra 77. divadelní sezony 2024/2025
Světová premiéra 20. 9. 2024 ve Velkém sále Divadla pod Palmovkou
Divadlo pod Palmovkou je divadelní scénou hlavního města Prahy.

Režie: Tomáš Dianiška
Dramaturgie: Ladislav Stýblo
Texty písní: Kato
Scéna a kostýmy: Lenka Hollá
Hudba a hudební nastudování: Jakub Hlobil, Jan Nikendey, Sebastian Lang
Scénická hudba: Matej Štesko
Korepetice: Jan Nikendey
Pohybová spolupráce: Marek Zelinka
Produkce: Markéta Benčová
Hlasová spolupráce: Regina Szymiková

HRAJÍ

Kateřina Hrdinová
Lucie Michálková
Karolína Baranová
Ivana Wojtylová
Jan Teplý
Petr Reif
Martin Němec
Jaroslav Blažek
Teodor Dlugoš
Tomáš Vardan

Kapela: Jakub Hlobil, Jan Nikendey, Sebastian Lang

Představení řídí: Jolana Běhouňková
Text sleduje: Václav Vostarek

ZA SCÉNOU

Dekoraci vyrobili: At. 5D s. r. o. pod vedením Jaromíra Vlčka
Šéf umělecko-technického provozu: Libor Michvocík
Garderoba: Ilona Hoferová, Eva Staňková, Štěpánka Čechová, Hana Rohlederová
Světla: David Janeček, Ivo Cilich, Štěpán Trefil
Zvuk: Jan Krupička, Daniel Škrášek, Štěpán Malík
Rekvizity: Kateřina Ruprechtová, Barbora Svobodová
Masky a vlásenky: Vladimíra Brabcová, Markéta Tíchová
Jevištní mistr: Miroslav Hora
Jevištní technika: Jaroslav Grus, Vladimír Vilda, Michal Bořický, Tomáš Bukovský,
Jan Procházka, Kristián Kazický, Jan Kroneisl

Kateřina Hrdinová a Lucie Michálková

Teodor Dlugoš, Lucie Michálková, Karolína Baranová a Ivana Wojtylová

Jan Teplý, Martin Němec, Kateřina Hrdinová, Petr Reif, Lucie Michálková a Jaroslav Blažek

TOMÁŠ DIANIŠKA

REŽISÉR A SPOLUAUTOR HRY

Kmenový autor, herec a režisér Divadla pod Palmovkou se narodil v Banské Bystrici. V devatenácti letech odešel ze Slovenska do Prahy, kde v roce 2008 absolvoval herectví na DAMU. Poté vstoupil jako herec do angažmá v Divadle F. X. Šaldy v Liberci, kde ztvárnil více než třicet rolí a stal se také spoluzakladatelem a organizátorem kultovní divadelní skupiny vystupující pod názvem Divadlo F. X. Kalby. Jako autor a režisér se podílel na libereckých inscenacích *Zvrhlá Margaret*, *Moje malá úchylka*, inscenaci *House of Love 2: Návrat hezkých hochů* uvedené v A studiu Rubín a na inscenacích *Googling and Fucking*, *Mickey Mouse je mrtvý*, *LSDown*, *Logo*, *Dianiška je Bůh*, *Atomová kočička* a *Burian*.

Od září 2014 je členem hereckého souboru Divadla pod Palmovkou. Z rolí: Roderigo (W. Shakespeare: *Othello*), Jamie Coogan (P. Quilter: *Celebrity*), Partenau (J. Littell, D. Majling: *Laskavé bohyně*), Don Alonzo (Molière: *Don Juan*), Ondřej Trasovička (W. Shakespeare: *Večer tříkrálový*), Will (M. Norman, T. Stoppard, L. Hall: *Zamilovaný Shakespeare*), Mistress Overdone (W. Shakespeare: *Něco za něco*), Homunkulus a další (J. W. Goethe: *Faust*), Tomáš Zeus (M. Lang: *Happy Chicken*), Lucentio (W. Shakespeare: *Zkrocení zlé ženy*) aj. V rámci Studia PALM OFF, studiové scény Divadla pod Palmovkou, byly uvedeny Dianiškovy autorské inscenace *1000 věcí, co mě serou* (divadelní adaptace stejnojmenného blogu), *MLčení bobříků*, *Jak sbalit ženu 2.0* (divadelní adaptace stejnojmenné knihy T. Baránka), *Pust'te Donnu k maturitě!* (přeneseno pro velký zájem diváků na Velkou scénu Divadla pod Palmovkou), *Poslední důvod, proč se nezabít* (divadelní adaptace stejnojmenného blogu), *Bezruký Frantík* (napsáno s I. Orozovičem; přeneseno pro velký zájem diváků na Velkou scénu Divadla pod Palmovkou) a *Žena filmového kritika* (napsáno spolu s P. Cífkou). Inscenace *294 statečných* a *Encyklopedie akčního filmu* připravil přímo pro Velkou scénu Divadla pod Palmovkou. S výjimkou tří posledně jmenovaných Tomáš Dianiška ve všech zmíněných inscenacích svých her také hrál a hraje. V roce 2020 se prosadil v Divadle pod Palmovkou také jako režisér.

Vedle domovského Divadla pod Palmovkou spolupracuje jako autor, herec a režisér s několika pražskými scénami, mj. s MeetFactory, Divadlem Letí, s A studiem Rubín, divadelní společností Masopust, Chemickým divadlem, Divadlem X10 aj. Jako režisér působil v Komorní scéně Aréna v Ostravě (V. Klimáček: *Komiks*), v ostravském Divadle Petra Bezruče (T. Dianiška: *Transky, body, vteřiny*, T. Dianiška: *Špinarka*) či v Losers Cirque Company (L. Veverková, K. Šedá: *Národní sbírka zlovyků*). Jeho autorský počín *MLčení bobříků* získal nominaci v rámci Cen české divadelní kritiky 2016. Ve stejné anketě získal Tomáš Dianiška ocenění Talent roku. V rámci Cen české divadelní kritiky Tomáš Dianiška uspěl také v roce 2019: inscenace *Transky, body, vteřiny* uvedená ostravským Divadlem Petra Bezruče, kterou Tomáš Dianiška napsal a režíroval, získala ocenění jako nejlepší inscenace roku a nejlepší česká hra roku. Na nejlepší českou hru roku byla ve stejném roce nominována také hra *Bezruký Frantík*. V roce 2020 získal Tomáš Dianiška za hru *294 statečných* cenu za nejlepší poprvé uvedenou českou hru a stejné ocenění získal také v roce 2021 za hru *Špinarka* uvedenou Divadlem Petra Bezruče. V roce 2023 Tomáš Dianiška režíroval celovečerní film *Lítá v tom*, pro který napsal také scénář.

LENKA VEVERKOVÁ

SPOLUAUTORKA HRY

Narodila se v Praze, kde vystudovala DAMU, obor teorie a kritiky, studium zakončila diplomovou prací na téma *Rozhlasové dramatizace – mezi diegezí a mimezí*. Působí jako slovesná dramaturgyně Českého rozhlasu, podílí se na přípravě rozhlasových her a čteb na pokračování pro dospělé i děti. Dramaturgicky stojí za vítěznými tituly různých ročníků Prix Bohemia v kategorii Drama (*Hoří, Širší než nebe*, *Krásný mladý obludy*, *Třináct...*). Je autorkou rozhlasových dramatizací knih *Spalovač mrtvol*, *Už zase skáču přes kaluže*, *Hlavní přelíčení* a *Pan Theodor Mundstock*. Napsala scénář k novocirkusové inscenaci *Národní sbírka zlovyků* a spolu s Janem Hanzlíkem a Tomášem Dianiškou také divadelní hru *Noc zlomených nehtů*. Od dubna 2024 pracuje také jako dramaturg Divadla pod Palmovkou.

JAN HANZLÍK

SPOLUAUTOR HRY

Historik, novinář, fotograf, reportér, textař, scénárista-samouk. Narozen roku 1976 na pražském Žižkově. V osmé třídě, pod vlivem revolučních událostí, založil svůj první časopis a od té doby píše. Cokoliv. Studoval historii na FF UK, ale pracoval jako novinář, reportér a fotograf. Začínal v časopisu *Reflex*, svého času byl jediným heterosexuálním redaktorem ženského magazínu *Elle*, psal pro *MF Dnes*, než se stala kořistí oligarchů. Fotil Velikonoce na Sicílii, Romy v Rumburku i Tour de France. Byl šéfredaktorem historické revue *Paměť a dějiny* a spokojeným státním úředníkem až do chvíle, kdy ho kamarád, filmový producent, požádal o pomoc se scénářem. Získal pak totiž mylnou představu, že scenáristika a umělecká tvorba obecně je skvělé, pohodlné a dobře placené řemeslo, pročež dal výpověď a odebral se na volnou nohu. Od té doby je bez peněz. Spolupracuje s Českou televizí, produkčními společnostmi Evolution Films, Film Kolektiv, Bionaut, Bio Illusion a dalšími. *Noc zlomených nehtů* je jeho prvním pokusem o divadelní hru, a to jen díky režiséru Tomáši Dianiškovi a kolegyni Lence Veverkové, jimž tímto srdečně děkuje.

KATO AUTOR PÍŠŇOVÝCH TEXTŮ

Kato, jinak známý také Deph nebo Def, vlastním jménem Adam Svatoš, je český rapper a producent, jeden ze zakladatelů českého rapu, nepřehlédnutelná osobnost a živoucí generační symbol české hiphopové scény. Narodil se 16. června 1979 v Praze. Psát texty začal v roce 1993. Jeho kariéra hiphopové hvězdy začala již v jeho šestnácti letech ve skupině Chaozz založené v roce 1995, jejíž byl, pod přezdívkou Deph (Def), dlouhodobě neaktivnějším členem. Skupina Chaozz podstatným způsobem spoluformovala vkus a životní postoj tehdejší mladé generace – její nahrávky jsou dodnes u nás v rámci hiphopového žánru nejprodávanější a staly se jedním ze symbolů českých „devadesátek“. Podobně jako Deph, který byl v době fungování Chaozzu jednou z největších (a mj. i kvůli vztahu s Terezou Pergnerovou a užívání drog také nekontroverznějších) hvězd tehdejšího českého „hudebního průmyslu“. Jeho písně „Policieeee“ nebo „Planeta opic“ znal v té době doslova každý. Deph napsal pro Chaozz většinu textů a postupně pro skupinu zařizoval i všechno ostatní. V roce 1997 nicméně vznikl jako vedlejší aktivita projekt *3D*, v rámci kterého Deph nahrál spolu s Philipem Nikwé album *Alpha & Omega*. Ve stejném roce vydal v rámci projektu Rigor Mortiz také temné atmosférické album *Až na věky*. V roce 2002 se skupina Chaozz kvůli vzájemným neshodám rozpadla (oficiálně si pouze dala pauzu, která však de facto trvá dodnes) a ve stejném roce Adam Svatoš zahájil svoji cestu zpět ke svým vlastním hudebním a textařským kořenům, ze kterých se cítil být „showbiznysem“ a úspěchem Chaozzu vytržen – začal spolu s přáteli z hiphopové subkultury pod novou přezdívkou Kato (byla inspirována jménem poněkud potrhleho a hlavně nevyzpytatelného sluhy Cata z filmu *Růžový panter*, který pokaždé chystá na svého pána zálučné a sofistikované léčky) objíždět kluby po republice. V letech 2002 – 2005 se Kato živil jako autor reklamních textů a zároveň pečlivě připravoval svůj hudební comeback, který přišel v podobě nové formace Prago Union a její první desky *HDP* vydané v roce 2005. Ta vyvolala značnou pozornost díky svým nesporným kvalitám. S Prago Union přitom dovedl Kato své textařské umění k dokonalosti a stal se oceňovanou muzikantskou osobností stojící mimo mainstream. V roce 2010 získal společně s Prago Union Cenu Anděl za desku *Dezorient Express* v kategorii Hip hop & R'n'B. Stojí přitom za zmínku, že nedlouho před nahráním této desky Kato přišel o zuby, a desku tak nahrál jako zřejmě jediný bezzubý rapper na světě, což ovšem dokázal využít k nebývalému posílení autenticity svého projevu a ke zdůraznění obsahu svých písní plných „pouliční poezie“. Na 1. máje 2012 vydal spolu s rappery Lipem a Bonusem protestsong *Trvalo tři generace*. V roce 2014 napsal hudbu pro seriál režiséra Jana Prušinovského *Čtvrtá hvězda*. Katem byla také inspirována postava Plecha (Jiří Mádl) ve filmu *Modelář* (2020). Pro představení Divadla na Fidlovačce *Krajina nula* Kato napsal tři písničky, spolupráce s Divadlem pod Palmovkou je však jeho první rozsáhlejší spoluprací s divadlem. Momentálně žije se svou rodinou ve Strašnicích, kde má i nahrávací studio umístěné v maringotce.

Diskografie:

- 1996 – ...a nastal chaos (Chaozz)
- 1997 – *Alpha & Omega* (3D)
- 1997 – *Až na věky* (Rigor Mortiz)
- 1997 – *Zprdeleklika* (Chaozz)
- 1998 – *Já nejsem rapper* (Deph) [CD nevyšlo oficiálně]
- 1999 – *P.E.S.* (Chaozz)
- 2001 – *Sakum prdum* (Chaozz)
- 2005 – *HDP* (Prago Union)
- 2010 – *Dezorient expres* (Prago Union)
- 2010 – *Metronom* (Prago Union)
[bonus k CD *Dezorient Express*]
- 2011 – *V Barvách* (Prago Union)
- 2013 – *Vážná hudba* (Prago Union)
- 2013 – *Odložené chlebičky* (Prago Union)
[bonus k CD *Vážná hudba*]
- 2016 – *Smrt žije* (Prago Union)
- 2016 – *MtRNM IV* (Prago Union) [bonus k CD *Smrt žije*]
- 2019 – *Perpetuum promile* (Prago Union)
- 2021 – *Made in Strašnice* (Prago Union)
- 2022 – *Mimo Jiné* (Prago Union) [nevydané tracky]
- 2022 – *PŘÍDUHNED...* (Prago Union)
- 2023 – *Pohřební Hlídka* (Rigor Mortiz)
- 2024 – *A)TÝM* (Kato a Rest)
- 2024 – *Zvukolod'* (Prago Union)

LENKA HOLLÁ SCÉNA A KOSTÝMY

Narodila se v roce 1984, pochází z Poličky. Vystudovala scénografii na JAMU v ateliéru Marie Jiráskové. Od roku 2009 se věnuje divadelní scénografii v Česku a na Slovensku – jako výtvarnice se podílela na více než šedesáti českých divadelních inscenacích. Nejčastěji spolupracuje s režiséry Tomášem Dianiškou, Jakubem Šmídem, Annou Davidovou, Braněm Holičkem a dalšími. Inscenace, na kterých se podílela, jsou (nebo byly) v repertoáru Divadla pod Palmovkou (*Mlčení bobříků*, *Jak sbalit ženu 2.0*, *Pust'ťte Donnu k maturitě!*, *Poslední důvod, proč se nezabít*, *Bezruký Frantík*, *294 statečných*, *Encyklopedie akčního filmu*, *Žena filmového kritika*), Divadla Petra Bezruče v Ostravě (*Romeo a Julie*, *#nejsem rasista, ale...*, *Transky, body, vteřiny*, *Špinarka*), Klicperova divadla v Hradci Králové (*Medvědi*, *Kati*, *Tělo tajné agentky*), Divadla Husa na Provázku (*Marx Bros*, *Vitka*), Švandova divadla na Smíchově (*Vladimirova děvka*, *Idioti*, *Proměna*, *Popeláři*, *Slušný člověk*, *Lámání chleba*, *Bratr spánku*), Divadla D21 (*Utrpení mladého Werthera*, *Bajaja*, *Válka s mloky*, *Zločin a trest*, *Amerika*, *Pěna dní*), Divadla F. X. Šaldy v Liberci (*Atomová kočička*, *Burian*, *Želary*, *Tajemný pan Zet*), Činoherního klubu (*Ošklivec*), Divadla v Dlouhé (*Pravomil*), Městských divadel pražských (*Posedlost*) a mnoha dalších. Věnuje se také filmové a televizní tvorbě.

JAKUB HLOBIL SPOLU-AUTOR HUDBY A HRÁČ NA KYTARU

Narozen v roce 1974 v Pardubicích. Hráč na hybridní kytaru, která umožňuje hrát současně basový i kytarový part, autor hudby a hudebních aranží. Profesionální muzikantskou kariéru začal v kapele Tam Tam Orchestra v roce 2001 (CD Rytmikon, Sambista, účast na Expo Shanghai 2010). Od roku 2020 Jakub Hlobil hraje v kapele Gerald Clark Band, s kterou se pravidelně vyskytuje na festivalech a v klubech v ČR a absolvoval s ní také koncerty v Jihoafrické republice (Up The Creek Festival) a Mosambiku (STRAB Festival). Díky spolupráci s Tomášem Dianiškou se podílel jako autor hudby a muzikant na několika divadelních inscenacích: *Logo* (Divadlo F. X. Kalby Liberec, 2014), *Atomová kočička* (Divadlo F. X. Šaldy Liberec, 2016), *Jak sbalit ženu 2.0* (Divadlo pod Palmovkou, 2017), *Poslední důvod, proč se nezabít* (Divadlo pod Palmovkou, 2018 – k inscenaci vyšlo i CD a videoklip *Sama*), *Encyklopedie akčního filmu* (Divadlo pod Palmovkou, 2021), *Noc zlomených nehtů* (Divadlo pod Palmovkou, 2024). Jakub Hlobil hrál společně s Tomášem Dianiškou, Karolínou Baranovou, Janem Nikendeyem a Jakubem Součkem v rapové kapele Pipinky Pičo (<https://bandzone.cz/pipinkypico>).

JAN NIKENDEY SPOLUAUTOR HUDBY A HRÁČ NA BICÍ

Narozen v roce 1985 v Jablonci nad Nisou v rodině kováře a muzikanta. Přes kytaru, kontrabas a baskytaru se nakonec dostal k vysněné hře na bicí soupravu. Začínal s kapelami lokálního významu. V kapele ZUŠ si jej následně vyhlédl na škole tehdy působící česko-americký bluesman Bobby Houda, který odstartoval jeho hudební kariéru naplno. Současně přišlo angažmá v Orchestru Ladislava Bareše a setkání s Jakubem Hlobilem, se kterým Jan Nikendey působil a působí v mnoha hudebních uskupeních. Za odpoledních soaré při studiu architektury se také v rámci Libereckého uměleckého uskupení DrinkArt potkal s Tomášem Dianšíkou a Karolínou Baranovou a společně s Jakubem Hlobilem založili dnes už legendární rapový projekt Pipinky Pičo trvající něco málo přes tisíc dní. Pak přišlo první divadelní angažmá Jana Nikendeye, když vytvořil hudební doprovod k Dianšíkové inscenaci *Atomová kočička*. V mezidobí si Jan Nikendey zahrál v SLS Leška Semelky a společně s Jakubem Hlobilem doprovázel Eriku Stárkovou. Následovala další divadelní spolupráce, nyní již v Divadle pod Palmovkou, na hudbě k představení *Poslední důvod, proč se nezabít*. V současnosti působí v Banjobandu Ivana Mládka, doprovodné kapele Martiny Pártlové, v dvanáctičlenné formaci Superhero Killers a v kapele Nůž. Učí na ZUŠ, restauruje bubny, nahrává desky známým interpretům, rád se navoní a občas dojde s košem.

SEBASTIAN LANG SPOLUAUTOR HUDBY A HRÁČ NA KLÁVESY

Narozen v roce 1996 v Praze. Skladatel, hráč na klávesové nástroje, příležitostný kytarista, zpěvák a textař. Věnuje se tvorbě scénické hudby převážně pro divadlo, pro audioknihy a produkuje hudební nahrávky. Hraje v několika aktivních hudebních uskupeních a je hlavním tvůrcem satirické kapely Pondělníci. Vystudoval skladbu a aranžmá populární hudby na Pražské konzervatoři. Po krátké zkušenosti s výukou na základní umělecké škole se už věnuje pouze hudbě. Sebastian Lang napsal scénickou hudbu pro celkem 13 divadelních inscenací, z většiny pro Divadlo pod Palmovkou (např. *Žitkovské bohyně*, *Zkrocení zlé ženy* nebo *romeo&julie2022*). Pro Národní divadlo v Brně složil scénickou hudbu k inscenaci *Nebesa* a pro ostravskou Arénu hudbu k inscenaci *Komiks*. Dále spolupracoval se Slováckým divadlem v Uherském Hradišti nebo s Horáckým divadlem v Jihlavě. Napsal také hudbu k filmu z produkce Divadla pod Palmovkou *Vidět Salisbury* (<https://www.stream.cz/videt-salisbury>).

Se svým hudebním projektem Pondělníci vydává letos třetí a čtvrté studiové album. Pro Pondělníky píše hudbu, texty, produkuje nahrávky, nahrává většinu nástrojů včetně hlavního zpěvu (<https://open.spotify.com/artist/20JaKVUPZSHs839vA1UNBA>). Satirické texty kapely komentují českou společnost karikaturní formou, především buranství a ignoranci. Skupina má již řádku hudebních videoklipů, z nichž jeden sám režíroval (<https://youtu.be/5tvvBbRDq9E?feature=shared>). Videoklip k písni *Tři čuníci* dosáhl téměř půl milionu zhlédnutí na Youtube a podobně si vede i na streamovací službě Spotify (<https://youtu.be/hvi487RBs5g?feature=shared>).

MATEJ ŠTESKO

AUTOR SCÉNICKÉ HUDBY

Matej Štesko (1985) je hudební skladatel a multi-instrumentalista. Absolvoval tři semestry filozofie a vystudoval Akademii umění v Banské Bystrici, kde získal titul magistr v oboru filmové tvorby. Pochází z Banské Bystrice, kde také začala jeho první spolupráce s divadlem. Nejprve působil jako autor hudby pro dětská představení (Štúdio tanca, Bábkové divadlo na rázcestí), později během studia VŠ napsal hudbu pro několik tanečních a experimentálních představení. V roce 2013 se přestěhoval do Prahy, kde začal působit jako lektor hudby, nahrál své první autorské album *Sirény* (2015) a napsal pět muzikálů pro děti. V roce 2014 spolupracoval se slovenským souborem ODIVO jako autor a performer. V současné době se věnuje komponování hudby pro činoherní představení - často spolupracuje zejména s dramatikem a režisérem Tomášem Dianiškou, pro kterého mezi lety 2019 – 2023 napsal hudbu k 9 inscenacím (mj. *Transky body vteřiny*, *294 statečných*, *Encyklopedie akčního filmu* nebo *Žena filmového kritika*). Pro Divadlo pod Palmovkou napsal také scénickou hudbu k inscenaci *Vaříme s Elvisem*. Skládá také hudbu k rozhlasovým inscenacím Českého rozhlasu. Od roku 2020 hraje v kapele divadla Aqualung. V roce 2024 mu vyšlo druhé autorské album *DRUHÁ DOSKA*, které je poctou devadesátým letům minulého století a na němž se podílela řada muzikantů působících v Praze.

<https://soundcloud.com/matej-stesko>

Jan Teplý, Teodor Dlugoš a Jaroslav Blažek

Tomáš Vardan, Lucie Michálková a Kateřina Hrdinová

Lucie Michálková, Petr Reif a Martin Němec

Lucie Michálková, Jaroslav Blažek a Kateřina Hrdinová

RAP

Řekne-li se A, zpravidla se sluší dodat B, případně C. Je-li řeč o rapu jako svébytném vyjadřovacím hudebním jazyku, je třeba dodat ještě hiphop, ulice, graffiti a break dance. Rap je kultura ulice – městské ulice, aby bylo jasno. Americké ulice v Bronxu, abychom tedy byli zcela přesní. Neboť tam se zhruba v polovině 70. let minulého století tento hudební žánr zrodil. Počátky byly punkové, přičemž punk tu neznamená hudební žánr, ale ničím nesvázaný, svobodný přístup k věci. Prostě se se na gramofon mrskly staré soulové a funkové desky a do hbitými dýdžejovými prsty (a později i samplery a dalšími mašinkami) vytvořených hudebních podkladů člověk s vyřídilkou a mikrofonom – rapper, MC, neboli master of ceremony – prezentoval, co měl na srdci. Nezpíval, spíše silně stylizovaně a v rytmu s hudbou „povídal“. Prostě rapoval. O věcech, které ho štvaly, o těžké životní situaci, o problémech své komunity. Rap vždy vyjadřoval názor, jasně a často ostře zformulovaný. Proto také oslovil tolik lidí.

A když nebylo na dostatečné technické vybavení, vyráběly se beaty a scratche a další potřebné zvuky na ústa. Tomu se říká beatbox. A je třeba ještě podotknout, že tohle všechno se týkalo černošské komunity v USA, neboť rap, potažmo hiphop, je ryze černá hudba. Nehledě na to, kolik „bílých“ se jí postupem let ujalo a vneslo do ní mnoho nových, podnětných prvků.

Rap v popu i metalu

Původně byl rap underground, hudba pro ty, kteří se cítí být na okraji. Ale podobně jako každý jiný žánr, který přeroste ghetto, v němž vznikl, a pozvolna pronikne do mainstreamu, vygeneroval i on hvězdy a legendy s milionovými zisky. Mezi největší patřili Jay-Z, 50 Cent, kapela Run D.M.C., LL Cool J, skupina Wu-Tang Clan nebo Tupac Shakur. Shakur, podle Guinnessovy knihy rekordů nejúspěšnější rapper všech dob (prodal na 75 milionů nahrávek), zemřel v pouhých 25 letech na následky střelných zranění.

Co se „bílých rapujících mužů“ týče, mezi největší hvězdy žánru lze řadit trojici Beastie Boys nebo jistého Marshalla Bruce Matherse III, známějšího jako Eminem. Prvně jmenovaní na sebe upozornili svěží

kombinací štěkávého rapu a rockových kytar, druhý pak precizním, téměř matematicky dokonale narýsovaným flow (termín, označující rytmus a rychlost rapování), explicitními, často skandálními texty a výroky a, v neposlední řadě, chytlavými skladbami.

Rap jako výrazné koření používaly i rockové či metalové kapely, například Faith No More, Aerosmith nebo Anthrax. Na kombinaci tvrdých kytar, melodických refrénů a rapových slok byl postavený žánr zvaný nu-metal, který zastupovaly kapely jako Limp Bizkit nebo Linkin Park. V devadesátých letech byl velmi populární tzv. eurodance – připomeňme projekty jako 2 Unlimited, Twenty 4 Seven, Ice MC a mnoho dalších – který kombinoval taneční rytmiku, chytlavé refrény a rap.

Český rapper okouznil svět

Pokud jde o rap a hiphop v českých končinách, kořeny sahají až do roku 1984, kdy vyšel singl *Jižák* Lesíka Hejdovského a skupiny Manželé. Ten je považován za vůbec první českou hiphopovou skladbu. K dalším klasikům patří Peneři strýčka Homeboye (PSH), kteří tuzemskou scénu v roce 2001 nakopli albem *Repertoár*. Ostudné pokusy skupiny Rapmasters neberme v potaz, to byla spíše nechtěná parodie na žánr.

V Penerech působil rapper, ilustrátor a vůbec muž mnoha řemesel a nadání Vladimír 518, vlastním jménem Vladimír Brož. Jedna z nejvýraznějších postav tuzemského rapu a hiphopu kromě desek s PSH natočila i ceněná sólová alba *Gorila vs. Architekt*, *Idiot* a *Ultra! Ultra!*. Stál také za vydavatelstvím BiggBoss, u něhož vycházela rapová alba a knihy s tematikou subkultur.

Kapela, jež uvedla rap a hiphop do českého mainstreamu a naučila ho poslouchat i lidi, kteří s tímto žánrem dosud neměli co do činění, se jmenovala Chaozz. V roce 1996 debutovala deskou *...a nastal chaos* s hity *Televize*, *Policijééé* nebo *Planeta opic*, které bodovaly i v tehdejší televizní hitparádě Eso. Nejvýraznější osobností Chaozz byl rapper a textař Deph, později známý jako Kato. Vlastním jménem Adam Svatoš. Dnes působí ve skupině Prago Union a z někdejšího teenagerského rapového idola z plakátů v „bravíčku“, tedy časopisu *Bravo*, se vypracoval na jednoho z nejosobitějších rapových textařů v republice. Má cit pro jazyk, dokáže si úchvatným způsobem hrát se slovy a vyhýbá se obligátním rapovým klišé. Jeho nepřehlédnutelnou osobou se inspiroval režisér Petr Zelenka ve filmu *Modelář*, konkrétně v osobě rapera Plecha, kterého ztvárnil Jiří Mádl.

Sám Deph si zahrál v epizodě *Čistá práce* televizního cyklu *Nevinné lži* a je autorem hudby ke komediálnímu seriálu *Čtvrtá hvězda*.

Momentálně je rap jedním z nejposlouchanějších stylů i v Česku. Rapper Redzed, vlastním jménem Zdeněk Veselý, má na streamovací platformě Spotify milionové poslechy a v zahraničí jde o neposlouchanějšího českého interpreta. Úspěch mají i rappeři jako Calin nebo Viktor Sheen, kteří oslovují především mladší generaci. Jejich rap ale má s tím původním pramálo společného. Lajdácky vyslovují, mumlají, nedbají na české přízvuky a jejich projev je plný anglismů a novotvarů. Kopírují zkrátka způsob mluvy své cílové posluchačské skupiny.

Rap a historie

Spojení rapu a činohry, které nabízí představení *Noc zlomených nehtů*, je v českém divadelním prostředí do značné míry jedinečné. Podíváme-li se za hranice, můžeme vzpomenout představení *Bring in 'da Noise, Bring in 'da Funk*, které mělo premiéru v roce 1995 v Public Theater v New Yorku a o rok později se přesunulo na Broadway. Šlo o hudební revue, která zobrazovala důležité okamžiky černošské historie a využívala step, poezii, rap a hiphop.

V roce 2014 měl na Broadwayi premiéru hiphopový muzikál *Holler If Ya Hear Me*, v němž zněly písně již zmíněného Tupaca Shakura. Děj ovšem nevycházel z jeho životního příběhu, šlo o univerzální příběh o přátelství, rodině, pomstě a naději.

Rap a hiphop – kromě dalších žánrů jako soul, R&B nebo pop – využívá i divadelní muzikál *Hamilton*, k němuž libreto a hudbu napsal herec, zpěvák a rapper Lin-Manuel Miranda.

Jde o příběh Alexandra Hamiltona, jednoho ze zakladatelů Spojených států amerických. Líčí jeho účast ve válce za nezávislost, kariéru pobočníka George Washingtona, kariéru právníka a ministra financí a podobně. Jak vidno, rap a hiphop jsou natolik svébytné a nadčasové hudební jazyky, že jsou schopné vyprávět i o historických událostech. Stejně jako podbarvovat děj libeňské gangsterky o dvou holkách, které potřebují sehnat peníze na nedoplatek za elektřinu.

Lucie Micháková, Ivana Wojtylová a Teodor Dlugoš

Jaroslav Blažek, Lucie Micháková, Kateřina Hrdinová a Martin Němec

Karolína Baranová a Jaroslav Blažek

KOKAIN

STRUČNÝ PŘÍBĚH

JEDNÉ DROGY

S výjimkou alkoholu a tabáku asi neexistuje jiná droga tolik prostupující euro-americkou moderní kulturu a nespočetná umělecká díla (zejména literaturu, film a hudbu), jako je kokain. Bílý prášek, u nás ve slangové mluvě známý také jako „koks“, „sníh“, cukr“, „puďr“, „bělouš“ nebo „kokeš“, se během desetiletí stal z látky rituálně užívané původními obyvateli Latinské Ameriky přes drogu legálně přimíchávanou do vína a limonád či slibné léčivo aplikované na různé fyzické a psychické obtíže velmi problematickým symbolem dekadence a „světa celebrit“, ale i drogou chudých (v podobě cracku) a také podstatnou součástí mafiánského a pašeráckého byznysu i významným společenským, sociálním a zdravotním problémem.

V dnešním obecném povědomí je kokain považován zejména za symbol poněkud zvrácené zábavy, odvázaných večírků, úspěchu i materiálního bohatství a jako takový bývá často vnímán jako součást světa umění, politiky a velkého byznysu. Často bývá užíván tam, kde se dělají velká, rychlá a důležitá rozhodnutí vyžadující odvahu, rychlost a jistou dávku drzosti nebo kde vyvstává potřeba dlouho a intenzívně pracovat či podpořit kreativitu. Kokain je ovšem také čím dál obvyklejší součástí večírků a párty. I proto bývá mylně považován za jakousi „bezpečnou drogu“ zaručující „okamžité štěstí a činící člověka veselejším, odvázanějším, optimističtějším a zábavnějším... Ve skutečnosti se ale jedná o velmi zákeřnou látku, jejíž dlouhodobé užívání (ke kterému přitom dochází velmi často, protože na kokain rychle vzniká silná psychická závislost) vede k vážným psychickým i fyzickým problémům. Bez následků není ani skutečnost, že výroba, distribuce a prodej kokainu destruuje nejen životy jedinců a rodin, ale i celých komunit, národů a států.

Lignes, rails a bulvár aneb co je to vlastně kokain?

Kokain je bílý nebo naředlý prášek hořké chuti, který na jazyku po několika minutách způsobuje jeho znecitlivění. Jedná se

o tropanový alkaloid (organická dusíkatá látka tvořící se při přeměně aminokyselin; často se jedná o látky, které rostliny i někteří živočichové používají na svoji obranu) získaný chemickou extrakcí z listů keře *Erythroxylon coca*, dříve česky zvaného rudodřev koka, nyní častěji nazývaného kokainovník pravý.

Tento malý, asi 3 metry vysoký strom nebo větší keř pocházející z Jižní Ameriky má prutovité větve kryté červenohnědou borkou a podlouhlé velké listy, které jsou lesklé a slabě kožovité. Květy kokainovníku tvoří pěticípý kalich a pětelistou korunu, plodem keře je podlouhle vejčitá peckovice mající v době zralosti červené zbarvení. Bujně rostoucí keř kokainovníku pravděpodobně pochází z vlhkých a teplých pralesů na východních svazích peruánských And, kde se mu nejlépe daří v údolích nacházejících se v nadmořských výškách mezi 1500 – 1600 metry nad mořem. Dnes je hojně pěstován zejména v zemích Jižní Ameriky – v Kolumbii, Peru, Bolívii a na severovýchodě Brazílie, pěstuje se však také na Jávě, Srí Lance a v Austrálii.

V centru zájmu uživatelů kokainu, pěstitelů, překupníků, mafiánů i policie jsou hlavně listy kokainovníku, které obsahují asi jedno procento alkaloidu, ze kterého lze chemickou izolací vytvořit kokain. Vztah koky ke kokainu je tedy podobný jako např. vztah kávových zrn ke kofeinu nebo tabákových listů k nikotinu. Listy koky se sklízí zpravidla třikrát až čtyřikrát do roka a poté se opatrně suší, aby mohly být dále využity pro výrobu drogy. Zatímco samotné listy obsahují alkaloid poskytujícího drogovou stimulaci poměrně málo, izolovaný alkaloid z těchto listů získaný chemickou cestou obsahuje drogu mnohonásobně silnější – na výrobu 1 kg čistého kokainu je (v závislosti na kvalitě listů a použité metodě) potřeba 200 – 400 kg suchých listů koky...

Kokain patří mezi drogy s povzbuzujícími (stimulačními) účinky na centrální nervový systém a vzniká na něj silná psychická závislost – proto je řazen mezi tzv. tvrdé drogy a jeho prodej i užívání jsou často tvrdě postihovány zákony většiny států světa. Smrtelná dávka kokainu pro jednorázové užití činí u člověka s váhou 70 kg asi 0,75 – 0,8 gramu (obrovské riziko přitom spočívá v tom, že se dávkování těžko odhaduje, protože závisí na čistotě drogy, respektive na množství a charakteru příměsí, které jsou do ní obvykle přimíchávány).

Kokain se nejčastěji užívá šňupáním, vtíráním do dásní nebo sliznic trávicího traktu, může být ale aplikován také nitrožilně a v podobě cracku (jde o volnou bázi kokainu) i kouřen. Šňupání je také díky jeho „popularizaci“ ve filmových dílech jakýmsi ikonickým způsobem

užívání kokainu. Tento „kokainový rituál“ používá většina uživatelů této drogy jen s malými odchylkami: Kokain se dává do lahvičky, sáčku nebo se zabalí do papírku a složí. Poté se rozetře na zrcátku nebo na jiném předmětu s dokonale hladkým povrchem a naseká se čepelkou, žiletkou nebo i kreditní kartou, aby se odstranily drobné krystaly a zbyl pouze jemný prášek. Potom se vytvoří jedna či několik tří až pěticentimetrových „čárek“ (lignes), jímž se také říká „koleje“ (rails) nebo také, jestliže jsou vydatné, „bulváry“. Uživatel se může od ostatních odlišit jakostí pomůcek - šňupat může prášek různým náčiním, např. stodolarovou bankovkou, tisícikorunou nebo zlatou trubičkou (čím je nástroj na šňupání hladší, tím méně se v něm zachytí kokainu a tím více ho lze vdechnout). Kokain lze nicméně užívat i téměř zcela bez náčiní - obyčejným ucpáním jedné nosní dírky a vdechnutím prášku dírkou druhou (u druhé čárky se poté postupuje opačně). Právě možnost kokain šňupat má nepochybně vliv na jeho popularitu, protože budí falešný dojem neškodnosti. Na rozdíl od některých jiných drog, které jsou aplikovány nitrožilně (což je společensky zpravidla málo akceptovatelné) nebo prostřednictvím polykání tabletek, pití apod., má navíc kokain tu problematickou „výhodu“, že jej lze užívat s jistou mírou estetiky, a dokonce až „rituálně“. Také proto zřejmě kokain našel tak snadnou cestu do filmových a jiných uměleckých děl a i proto se těší popularitě mezi zámožnými lidmi – a také mezi ženami.

Kokain v mozku zvyšuje množství dopaminu a serotoninu, které jsou v mozku zodpovědné za přenos informací a mají zásadní vliv na náladu a psychickou pohodu – jsou spojovány např. s mozkovým mechanismem očekávání odměny, lidově řečeno s „pocitů štěstí“ spojené za normálních okolností např. s jídlem, sexem, pocitem dobře vykonané práce, uspokojení atp. Po odeznění relativně krátkodobých bezprostředních účinků kokainu se množství dopaminu vrátí na normální hladinu, mozek si však euforickou hladinu už navždy „pamatuje“ a vyžaduje její návrat (to je důvod, proč se kokainu tak obtížně odvyká a proč i vyléčení kokainisté často této droze snadno znovu propadají).

Účinek po požití kokainu trvá 1 – 2 hodiny a projevuje se radostnou euforií, zvýšenou iniciativou, neúnavností, zlepšením nálady, zahnáním pocitu hladu a žízně a zlepšením schopnosti soustředění. Zároveň ale také narušením sebekontroly a objektivit myšlení – užití kokainu se totiž často projevuje pocitem nadřazenosti, přehnanou sebedůvěrou a rozhodností, hyperaktivitou, odbouráním zábran, nárůstem sexuálního vzrušení a sexuální senzitivity, nevyzpytatelnou impulzivností, podrážděností a agresivitou. Po požití kokainu je pro

uživatelé obvykle obtížné dosáhnout orgasmu (nárůst sexuálního apetitu je u kokainu spojený s poklesem schopnosti sexuálního uspokojení), proto je kokain často užíván v „pornoprůmyslu“, prostitutkami a jejich klienty.

První užití kokainu bývá většinou provázeno nepříjemnými stavy (třas, bledost, srdeční slabost). Žádaný pocit euforie se dostavuje zpravidla až po několika dávkách. Při dlouhodobém užívání kokainu však dochází ke vzniku psychóz (pocit pronásledování, bludy, halucinace), vážným poruchám spánku, k silnému nechutenství spojenému s razantním úbytkem tělesné hmotnosti (uživatelé kokainu mnohdy nejedí několik dní). Kokainisty postihuje také tělesný třas, trpí poškozením tkání v místech aplikace drogy (časté je proděravění nebo rozpad nosní přepážky, chronické rýmy, ucpání nosu boláky spojené někdy s krvácením a zhrubnutí hlasu), poškození svaloviny, vnitřních orgánů a očí, silné bolesti hlavy a především těžká psychická závislost (včetně společensky silně nebezpečné potřeby závislých shánět finanční prostředky na nákup pro ně stále potřebnější drogy).

Po odeznění účinků kokainu se dostavuje pocit hlubokého propadu, silné únavy, dostavuje se letargie a často i deprese a úzkost. Realita se uživateli kokainu jeví jako bezútěšně šedivá a nudná a mohou se objevit i myšlenky na sebevraždu, což kokainisté někdy řeší další dávkou kokainu... Občasné užití kokainu sice může působit neškodně a může přinášet příjemné stavy „vybuzené euforie“, často však přechází v užívání dlouhodobé, které nese značná rizika a vede kromě vážných psychických problémů také k problémům fyzickým. Kokainisté nezřídka umírají na zástavu srdce (tzv. kokainový šok může u některých jedinců nastat i při nízkých dávkách), krvácení do mozku, kolaps plic nebo selhání ledvin, přičemž v České republice poslední dobou vlivem relativně snadné dostupnosti a relativně nízké ceny kokainu počet úmrtí spojený s jeho užíváním prudce stoupá: Podle posledních dostupných odhadů dosahuje černý trh s kokainem v naší zemi objemu asi 10 miliard korun ročně, což z něj činí jednu z nejrozšířenějších nelegálních drog. Alarmující je zejména skutečnost, že zatímco v roce 2015 byl podle oficiálních odhadů ještě počet uživatelů kokainu (a obchod s touto drogou) u nás záležitostí poměrně malé skupiny lidí, dnes je český kokainismus takřka masově rozšířen a kokain již zdaleka není pouze drogou bohatých nebo celebrit...

Rostlina bohů

Historie pěstování koky a užívání jejích listů je velmi stará.

Archeologické nálezy z Jižní Ameriky dokládají, že nejpozději kolem roku 500 n. l. byly listy koky užívány Nazcazkou kulturou (zůstaly po ní mj. slavné geoglyfy na andské planině El Ingenio – obrazce a znaky vyryté v zemi na ploše asi 500 km čtverečních, které je možné spatřit pouze z velké výšky a na jejichž účelu se vědci dosud neshodli). Právě z prostředí této poněkud tajemné kultury pochází hrob vladaře, který měl ve svém hrobě uloženo vedle ostatních milodarů také několik pytlů s listy koky. Keramické figurky a nádoby z té doby navíc znázorňují lidské obličej s tvářemi vyboulenými žvýkáním, což bývá rovněž považováno za nesporný doklad užívání kokových listů, stejně jako ozdobné nádobky, které pravděpodobně sloužily k uchovávání listů. Některé prameny ale uvádějí, že je historie užívání listů koky ještě mnohem starší – snad 4000 nebo dokonce 10 000 let.

Samotné slovo koka (coca) pochází z výrazu „khoka“, což v jazyce jihoamerického kmene Ajmar znamenalo prosté „strom“. Staré mýty andských kultur se často zmiňují o tom, že koka byla darem a rostlinou bohů – ve starých mýtech bývá dokonce nazývána „stromem života“. Dochovalo se několik velmi starých legend, které dokazují, jak pevné místo koka v náboženských i jiných představách starých andských kultur měla. V jedné z nich například první koka vyrašila z hrobu krásné ženy jménem Coca, která byla za trest roztrhána na kusy pro její promiskuitu – vztah užívání koky k lidské sexualitě snad ani nelze vyjádřit názorněji. Jiná legenda vypráví příběh o potopě, kterou na nehodný lid seslal bůh Chuno. Když vody opadly, našli prý lidé uprostřed zcela zničené krajiny růst jediný stromek – koku – a její listy jim pomohly nalézt sílu a odvahu k novému začátku a tím i k dalšímu životu. Stará ajmarská legenda vypráví, že Khuno – bůh sněhu a bouří – rozzlobeně spálil na zemi veškerou vegetaci a ušetřil pouze rostlinu koky. Lidé jedli její listy, aby utišili svůj hlad a zachránili se před jistou smrtí – a zjistili, že jim koka pomáhá snášet zimu a přináší naději do dalšího života. Od té doby až do dnešních časů bývá v horské oblasti And koka nazývána Mama Coca (Matka Koka) a nabývá podoby ženského božstva, které se těší velké úctě.

Další pověst vypráví, že zakladatel říše Inků Manco Capac a jeho sestra Mama Ocllo přinesli do And zemědělskou kulturu a darovali Inkům rostlinu koky jako dar za jejich tvrdou práci. Koka byla považována za božskou rostlinu, která sytí hladové, posiluje slabé a pomáhá těm, kdo ji žvýkají, zapomenout na svá neštěstí. Jiná

incká legenda vypráví, jak bůh slunce Inti stvořil rostlinu koka a poté požádal svou ženu Mama Killa (bohyni Měsíce), aby ji zasadila v údolích. Listy posvátné rostliny přitom směli žvýkat pouze jeho potomci – Inti chtěl, aby tento dar pomohl utišit hlad a žízeň jeho lidu a zároveň jim poskytl dostatek síly a energie k obdělávání půdy. Každopádně je dodnes koka v zemích Latinské Ameriky tak vysoce ceněná a posvátná, že listy koky mívají rituálně vložené v ústech dokonce i zemřelí.

Žvýkání listů koky pomáhalo původním obyvatelům Jižní Ameriky zahánět hlad a žízeň, dodávalo jim vzácnou energii i důležité vitamíny, pomáhalo zvládat řídký horský vzduch a velké nadmořské výšky, bolesti hlavy a žaludeční nevolnosti a celkově vnášelo do těžké života v horských oblastech alespoň trochu prchavé úlevy. Listy koky se tradičně žvýkají s příměsí páleného vápna (získaného většinou z rozdrcených lastur nebo vápence) a rostlinného popele nebo obilí: Smotek listu koky se spolu s vápennou směsí vloží mezi dásně a tvář a jemně se cucá a žvýká. Jiným tradičním způsobem konzumace listů koky je pití čajů, které jsou dodnes živoucí (a legální) tradicí v mnoha státech Jižní Ameriky. Je však třeba říci, že při tradičních způsobech žvýkání a pití čajů z koky se neuvolňuje tolik drogy, jako při užívání chemicky izolovaného kokainu (o tom dále) a že tyto tradiční způsoby užívání drogy přinášejí pouze lehké opojení, zpravidla bez psychotických a agresivních stavů.

Tradičních uživatelů listů koky, takzvaných žvýkačů (coquero), je dnes na světě přibližně deset miliónů, zejména v zemích Latinské Ameriky. Uvádí se, že žvýkači užívají denně asi 25 – 50 g čerstvých listů, což kvantitativně odpovídá asi 0,05 – 0,1 g kokainu, zatímco jedna obvyklá „dávka“ moderního kokainisty (který jich často užije za den několik) obsahuje přibližně 0,03 – 0,2 g drogy.

Koka se představuje Evropě

Cesta koky do Evropy a poté zpět do Ameriky vedla přes říši Inků. Užívání koky zde hrálo důležitou roli zejména v duchovní oblasti, kdy bylo součástí náboženských obřadů a zřejmě i obřadu vstupu mužů do dospělosti. Koka mohla mít i důležitý praktický význam, kdy zvyšovala výkonnost poslů zajišťujících chod obrovské říše (Inkové nevyužívali kolo a neznali ani koně, a proto spojení odlehlých oblastí bylo zajišťováno rychlými pěšími posly, kteří pro zvýšení výkonu zřejmě užívali koku). Koka, po vzoru starších andských kultur i v říši Inků byla nazývána božskou rostlinou, se každopádně těšila velké úctě a jako taková se dostala dokonce i do státního znaku incké

říše. Incká kultura byla (podobně jako např. starověký Řím) typická tím, že poměrně snadno přejímala starší a cizí vlivy a přetvářela je do nových podob. Tak byla např. incká bohyně lásky v duchu svých „předchůdkyň“ znázorňována s kokovou větvíčkou v ruce, což mělo znázorňovat pohlavně vzrušující účinek koky...

Není přitom pochyb, že koka v říši Inků byla určena pouze pro privilegované vrstvy a věštce nebo pro lékařské účely (byla podávána jako anestetikum při operačních zákrocích) a možná také pro starce. Původně nejspíš byla vyhrazena pouze královské rodině – nejvyšší královská vyznamenání u starých Inků spočívala v obdarování vyznamenaného kokovými listy. Konzumace koky v dobách před příchodem evropských kolonialistů tedy byla v „domovské“ říši Inků poměrně malá a přísně řízená a užití jakýchkoliv drog mimo vymezené mantinely se přísně trestalo (pokud například někdo pod vlivem drog spáchal sexuální delikt, byl tvrdě potrestán).

Říše Tahuantinsuyu (jak zněl oficiální název inckého impéria) se v době svého největšího rozkvětu ve čtrnáctém až šestnáctém století n. l. rozkládala v hornatých oblastech And na území dnešní Kolumbie, Peru, Ekvádoru, Bolívie, Chile a Argentiny a zaujímal asi 950 000 kilometrů čtverečních. V roce 1533 však byla invazí pouhých asi dvou stovek španělských vojáků pod vedením Francisca Pizarra zcela rozvrácena, když bylo dobyt a vyplněno hlavní město říše Cuzco. (Tato událost je dodnes výmluvným symbolem „střetu civilizací“, kdy malý a odhodlaný invazní oddíl vojáků používajících střelné zbraně, děla, koně a šikovně využívající rozbrojů v incké vládnoucí dynastii drtivě porazil mnohonásobně početnější domácí armádu čítající desítky tisíc vojáků).

Spolu s pádem staré incké říše přišel i pád starých zvyklostí a tabu – a k rozšíření užívání do té doby vzácné koky i na běžné obyvatele. Původní obyvatelé incké říše dokonce prý používali listy koky jako platidlo – tak hluboko v nich bylo zakořeněno vědomí její posvátnosti, exkluzivity a vzácnosti. Španělští dobyvatelé se toho ovšem naučili rychle zneužívat, když koku ve vztahu k domorodcům rovněž používali namísto platidla. Původní obyvatelé Latinské Ameriky za zcela minimální stravu pod vlivem koky, kterou je zásobovali noví španělští páni, otročili do úmoru v dolech na stříbro a rtuť anebo v dílnách na čištění hrnčířské hlíny. Jak např. výmluvně uvádí jedna z dobových zpráv španělských kolonizátorů: „Rostlina je tak výživná a dovede tak povzbudit, že Indiáni mohou celé dny pracovat, aniž by cokoliv potřebovali.“

Do evropského „starého světa“ se koka začala šířit spolu s prvními navrátilci z dobových výprav. Evropa si však koku na

rozdíl od řady jiných plodin pocházejících původně také z Ameriky dlouho neoblíbila – důvodem byla zejména skutečnost, že žvýkání bylo v Evropě té doby obecně považováno za krajně neestetické a barbarské, ale také fakt, že se listy koky dlouhou plavbou po moři často staly nepoživatelnými. Svůj vliv měly také zákazy církví, zvláště katolické, které se snažily užívání koky omezovat a postihovat (v zemích Latinské Ameriky ovšem bez většího úspěchu). Koka zkrátka dlouho stála mimo zájem Evropanů – a to i mimo zájem ryze vědecký. První živý stromek koky byl do Evropy dovezen až v roce 1750, kdy byl uložen do rostlinné sbírky v Paříži. Botanicky byla koka klasifikována teprve v roce 1786. Ještě dlouho poté však byla koka v Evropě téměř neznámá a ti nemnozí vědci, kteří se jejím výzkumem zabývali, se nedokázali shodnout na míře její prospěšnosti či nebezpečnosti.

Kokain se představuje světu

Prudká změna v míře obliby koky přišla v devatenáctém století spolu s objevem chemických procesů vedoucích k izolaci alkaloidů z rostlin. Od těchto nově získávaných „čistých účinných látek“ se mnoho slibovalo a často byly považovány bezmála za zázračné léky proti mnoha fyzickým a psychickým obtížím. V roce 1803 byl z opia extrahován morfin, v roce 1819 byl z kávy izolován kofein, v roce 1820 byl z chinovníku získán chinin a v roce 1833 z tabáku nikotin. Teprve v zimě 1859/1860 byl v Göttingenu nadaným německým chemikem Albertem Neimanem, pozdějším objevitelem nechvalně proslulého smrtícího bojového plynu Yperit, z listů koky extrahován jejich čistý alkaloid. Neiman jej nazval kokain, což se ukázalo jako jméno snadno zapamatovatelné a přirozeně znějící – a tudíž i „obchodně“ dobře využitelné. Neiman také jako první popsal některé účinky jím extrahované látky včetně skutečnosti, že několik minut po jejím požití dochází ke znecitlivění jazyka, což slibovalo velké využití jako lokálního anestetika. Chemický vzorec kokainu ($C_{17}H_{21}NO_4$) byl objeven Wilhelmem Lossenem v roce 1862. Nová látka začala přitahovat pozornost vědců a lékařů.

Přetrvávajícím problémem však zůstávala přeprava listů koky do Evropy, protože i přes relativní zkrácení doby plavby oproti Pizarrovým dobám stále listy cestu přes oceán obvykle nepřečkaly v použitelném stavu. V roce 1885 však chemik Henry Hurd Rusby v Bolívii objevil způsob, jak vytvořit z listů koky jakýsi polotovar – pastovitou hmotu z rozdrcených listů koky, petroleje a kyseliny sírové zvanou pasta básica (základní pasta – vlastně surový kokain).

Tato „pasta“ je dodnes vyráběna často v nuzných podmínkách v mnoha „laboratořích“ v Jižní Americe, odkud je dále přepravována ke konečnému zpracování na kokain. Objev „základní pasty“ vedl ke zlevnění kokainu na zlomek původní ceny, podstatnému zvýšení jeho přísunu do Evropy a USA a také ke vzniku nového způsobu aplikace kokainu, kdy bývá (zejména jihamerickými dělníky) v podobě „základní pasty“ přimícháván do tabáku a kouřen.

Zprvu byl kokain v Evropě a USA užíván především pro lékařské účely jako lokální anestetikum. První průmyslovou výrobu na světě zahájila dodnes úspěšná německá farmaceutická firma Merck v německém Darmstadtu již v roce 1862. Následovaly další firmy, přičemž německé společnosti a němečtí vědci měli na kokainovém poli dosti výsadní postavení. Kokain byl v té době např. experimentálně podáván horolezcům a dalším sportovcům – prvním doloženým sportovním týmem, které užilo kokainový „doping“ bylo údajně kanadské lacrosové mužstvo a prvním doloženým sportovcem závodícím pod vlivem kokainu byl americký závodní chodec Edward Weston. Kokain byl běžně doporučován při léčbě závislosti na alkoholu a morfiu (kokain byl dlouho považován za neškodný a známky toho, že pouze nahrazuje jednu závislost jinou, se přehlížely), při léčbě pohlavních chorob (měl např. pomoci lépe snášet rtuť, která se používala při léčbě syfilis), jako prevence proti ženské masturbaci (kokain znecitlivuje pohlavní orgány), jako lokální anestetikum, proti nadýmání, proti depresím anebo jako všeobecný „životabudič“. S kokainem experimentovala i britská a bavorská armáda, které podávaly vojákům kokain jako náhražku stravy a jako prostředek pro povzbuzení na dlouhých pěších pochodech. Zejména pokusy bavorské armády měly značný „popularizační“ vliv a napomohly učinit z kokainu v Evropě módní záležitost.

Mezi prvními vědci, kteří začali s kokainem experimentovat, byl i rodák z moravského Příbora a slavný psycholog a zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud. Ten v roce 1883 vzbudil senzaci svými zkušenostmi, které popsal v jednom časopiseckém článku: při pocitu deprese způsobené přepracováním užil kokain a po několika minutách jej přemohl záchvat smíchu a úlevy. V dalších textech popisoval Freud stavy po odeznění účinku drogy, ale také zvýšenou pracovní výkonnost, které díky kokainu dosahoval. Horoval pro využití kokainu při léčbě některých psychických obtíží a depresí, ale také jako anestetika. Z prací, které Freud kokainu věnoval, ale i z jeho osobní korespondence a záznamů i vzpomínek jeho spolupracovníků je zjevné, že byl na kokainu přinejmenším v letech 1884 – 1896 závislý – tedy nejméně 12 let. Mnozí další vědci, kteří se věnovali

výzkumu koky a kokainu na tom přitom nebyli o mnoho lépe a často se stali sami obětí svého výzkumu, když v domněnání, že jde o neškodnou drogu, padali do závislosti.

Popularita kokainu se však samozřejmě šířila i mimo vědecké kruhy a koncem devatenáctého století bylo jeho šňupání častým jevem zvláště v tzv. lepší společnosti, kdy byla droga běžně užívána jako sedativum a antidepresivum. Zvláštní popularity dosáhla u dam, které v rámci diskrétních čajových dýchánek nezářka užívaly kokain – namísto spíše mužského tabáku či opia. Mezi pravidelné uživatele kokainu patřily v té době i tak významné osobnosti jako spisovatel Robert Luis Stevenson nebo autor příběhů Sherlocka Holmese (který ostatně byl v prvních vydáních povídek rovněž náruživým uživatelem kokainu), sir Arthur Conan Doyle či britská královna Viktorie nebo rakouská císařovna Alžběta zvaná Sissi.

Na nepříznivé důsledky užívání kokainu a na rizika vzniku závislosti se začalo více a důrazněji veřejně poukazovat až kolem roku 1885 v souvislosti se zprávami o úmrtích způsobených špatným dávkováním, excesech závislých a dalších obtížích vyvolaných užíváním drogy. Ze stále ještě legální látky, jejíž užívání bylo do té doby pokládáno přinejhorším za společenský výstřelek, se postupně stával symbol zkaženosti s příchutí nebezpečí, risku a skandálu.

Kokainová vína a Coca-Cola

Průmyslově vyráběný kokain však v devatenáctém století nebyl jediným způsobem, jak se k této droze dostat. Již v roce 1863 dosáhl obrovského úspěchu alkoholický nápoj s extraktem z listů koky zvaný Vin Mariani, jehož tvůrcem byl francouzský chemik původem z Korsiky Angelo Mariani. Základem Vin Mariani bylo kvalitní víno z oblasti bordeaux s extraktem z listů koky. Víno se i díky vynikající reklamě (Mariani je považován za jednoho ze zakladatelů moderní propagace) těšilo značné oblibě – bylo inzerováno jako povzbuzující a posilující prostředek proti tělesné a duševní slabosti, únavě, nadýmání, nechutenství, malomyslnosti a nedostatku energie. Jak se pravilo v reklamních textech Vin Mariani, mělo jít o téměř zázračné „medicínské tonikum pro tělo i duši, které dodá sílu přepracovaným mužům, zesláblým ženám i churavým dětem, posílí mozek i krev, dá svalům sílu a pružnost a zajistí dobré zdraví a dlouhý život“. Lékaři nápoj doporučovali na všechny druhy obtíží a častými konzumenty Vin Mariani byli mnohé slavné osobnosti, mj. Thomas Alva Edison, Auguste Rodin, Jules Verne, Émile Zola, Henrik Ibsen, Arthur Conan Doyle, Louis Blériot, bratři Lumiérové, papežové Lev

Teodor Dlugoš, Lucie Michálková, Karolína Baranová a Ivana Wojtylová

Jan Teplý, Kateřina Hrdinová, Jaroslav Blažek a Lucie Michálková

Martin Němec a Petr Reif

XIII. (jeho podobizna se dokonce objevila i na reklamním plakátu propagujícím nápoj) a Pius X. i mnozí politici a korunované hlavy. Marianiho úspěch inspiroval další a záhy se objevilo množství dalších podobných nápojů kombinujících alkohol a kokain. Uvádí se, že na konci 19. století bylo jen v USA patentováno více než 2500 přípravků, léků a nápojů obsahujících koku nebo kokain. Jeden z nich např. nesl název Peruánské víno a jeho reklamní slogan zněl takto: „Podporuje a osvěžuje tělo i mysl. Lze ji bez nebezpečí užívat po jakoukoli dlouhou dobu a je dokázáno, že po použití peruánského vína z koky člověk zvládne ve stejném časovém úseku více než dvakrát tolik práce a v podstatě při tom nepocítí únavu.“

Dnes nepochybně nejznámějším nápojem spojeným s kokou a kokainem je oblíbená limonáda Coca-Cola. Její vznik se datuje k roku 1886, kdy ji poprvé namíchal lékárník John Stith Pemberton, veterán konfедераční armády, který byl po bolestivém válečném zranění šavlí závislý na morfiu. Pemberton se jako mnoho jiných nejprve také pokusil napodobit úspěch Vin Mariani a začal v roce 1885 ve své lékárně v Atlantě prodávat nápoj nazvaný French Wine Coca kombinující víno, extrakty z léčivých bylin, koření a nahořklé ořechy kola (*Cola nitida*) obsahující velké množství kofeinu. V jednom propagačním textu k tomuto svému výrobku Pemberton uváděl: „Chceme-li zmírnit utrpení světa, musíme najít útěchu v elixíru přírody. To je smyslem French Wine Coca - poskytnout úlevu, vyvolat radost a inspirovat ke zdravější budoucnosti.“ Úderný reklamní slogan pak zněl: „French Wine Coca – víno intelektuálů“. Protože ale v roce 1886 začala v Atlantě platit prohibice zakazující prodej alkoholu, nahradil Pemberton ve svém nápoji víno obyčejnou vodou a původní reklamní slogan vyměnil za nový: „Coca-Cola – nápoj abstinentů“. Tímto okamžikem vlastně začala historie nejslavnějšího nealkoholického nápoje světa.

Základem Pembertonovy Coca-Coly byl podobně jako v případě French Wine Coca poměrně silný výluh z listů koky a extrakt z ořechu kola. Pemberton však pro „nealkoholickou verzi“ vytvořil novou kombinaci bylin a koření, kterou se snažil napodobit chuť alkoholického French Wine Coca. Podle původního receptu téměř kompletně odtajněného v roce 2011 mělo být na 10 litrů Pembertonovy limonády použito „6 gramů extraktu z listů koky, 28 gramů kofeinu, 28 gramů vanilky, nejméně 42 gramů karamelu, 224 gramů alkoholu, 84 gramů kyseliny fosforečné, 946 mililitrů limetkové šťávy, 840 gramů cukru a voda“. Vývoj Coca-Coly byl v podstatě dokončen v roce 1888, když Pemberton vyměnil obyčejnou vodu za tehdy velmi populární „sodovku“, o které se pro

její podobnost s přírodními minerálními vodami věřilo, že má léčivé účinky.

Pemberton mohutně investoval do reklamy (logo, které Coca-Cola používá v podstatě dodnes, navrhl Pembertonův účetní a sekretář Frank Robinson), úspěchu svého nápoje se však nedožil: Zpočátku se prodávalo údajně pouze 9 lahví nápoje denně a zisk z prodeje nepokryl ani náklady na jeho výrobu a propagaci. Nedlouho před smrtí prodal Pemberton finančně ruinovaný svou závislostí na morfiu práva na Coca-Colu za cenu 1750 dolarů – přičemž hodnota značky již za necelých deset let dosahovala desítek miliónů dolarů...

Na konci devatenáctého století již byla Coca-Cola nejprodávanějším nealkoholickým nápojem v USA a stala se jedním ze symbolů americké kultury a společnosti (ikonická skleněná lahev kombinující podobu kokových listů a ořechu kola, která se bez větších obměn používá dodnes, byla na trh uvedena již v roce 1915). Veřejný tlak vyvolaný obavami z následků užívání a dostupnosti kokainu vedl v USA v roce 1904 k zákazu používání kokových výtažků s obsahem drogy. Aby nápoj zcela nepřišel o své „aktivizační“ schopnosti, byl v něm zvýšen obsah kofeinu. (Americká vláda se dokonce pokusila přimět výrobce ke změně názvu nápoje, ale soudy uznaly, že slovo „Coca-Cola“ již natolik vstoupilo do jazyka a kultury, že je změna názvu nepřijatelná). Od té doby je do Coca-Coly kvůli nezaměnitelné chuti sice nadále přidáván extrakt z listů koky, ten je však zcela zbavený kokainu (kokain extrahovaný z listů koky je pod přísným dohledem dodáván farmaceutickému průmyslu). Uvádí se, že ročně je k výrobě Coca-Coly spotřebováno více než 175 tun listů koky pocházející z Peru a Bolívie. Pokusy listy koky z Coca-Coly zcela vynechat se kvůli změněné chuti nesetkaly s pozitivním ohlasem konzumentů a proto od nich bylo upuštěno.

Kokainová záplava

Kokainismus založený na šňupání drogy se nejvíce rozšířil během 1. světové války a krátce po jejím skončení, kdy se v krátké době rozšířilo užívání kokainu doslova po celém světě. Svůj podíl na této „kokainové lavině“ měla i skutečnost, že na přelomu devatenáctého a dvacátého století byl kokain běžně používán při léčbě jiných závislostí – což bylo zejména ve válečných a poválečných dobách téma více než palčivé. Značný podíl na strmě rostoucí popularitě kokainu však měla také skutečnost, že se jednalo o drogu aplikovatelnou poměrně snadno (bez vpichů), a proto tedy zvláště oblíbenou u prostitutek (i pro účinky na sexuální libido), barmanů

a umělců celého světa. Z „polosvěta“, který zažíval v letech po skončení dosud největšího a nejdestruktivnějšího válečného konfliktu lidských dějin své „zlaté roky“, se kokain rychle šířil dále s veškerou nebezpečností, kterou s sebou přinášel. Jeho oblibu se nedařilo snížit ani zákazy a zákony vydávanými mnohými zeměmi světa.

Zvláště závažná byla situace v USA, kde kokain do jisté míry „nahrazoval“ prohibicí zakázaný alkohol a stal se jedním ze symbolů „jazzové éry“ i riskantním „zakázaným ovocem“ s příchutí jazzu a světa filmových hvězd. Tlak veřejnosti vyděšené nebezpečími a projevy kokainismu si vynutil zákazy, které ovšem paradoxně nahrávaly kriminálním gangům – ty dosahovaly už tehdy obrovských zisků a moci nejen pašováním zakázaného alkoholu, ale i kokainu a dalších drog. Jistý zlom nastal až kolem poloviny třicátých let díky zákonům, které začaly skutečně tvrdě postihovat distributory kokainu i jejich uživatele – a také kvůli důsledkům Velké hospodářské krize, která z kokainu učinila zboží, jež si během ní a po ní mohl dovolit jen málokdo. Kokain kvůli své cenové nákladnosti (a také zmírnění prohibičních zákonů) téměř upadl v zemích mimo Jižní Ameriku v zapomnění. Uvádí se dokonce, že až do počátku šedesátých let se kokain v USA i jinde ve světě objevoval jen sporadicky na večírcích boháčů, mezi hvězdami filmu či muzikanty a že poptávka po něm téměř vymizela.

Nový „nástup kokainu na scénu“ pak nastal v době uvolněných šedesátých let. Kokain sice nebyl hlavní drogou „květinových dětí“ (tou byla marihuana, LSD a barbituráty), koncem šedesátých let se však stal znovu módní záležitostí – zejména kvůli svému sepjetí se světem rockových muzikantů a dalších umělců. Symbolický začátek „renesance kokainu“ bývá datován k premiéře ikonického filmu *Bezstarostná jízda* (1969), kde je drogou pašovanou v motorkách přes Ameriku právě kokain. V sedmdesátých letech už kokain dominoval hudebnímu a filmovému průmyslu, ale také světu velkých peněz a byznysu – a to nejen v USA, ale i v dalších zemích západní Evropy. Ve Spojených státech vznikaly dokonce i jakési „kokainové kluby“, které sloužily mj. i k sexuálnímu ukojení (jedním ze slavných klubů s vysokou „spotřebou“ kokainu bylo i proslulé newyorské Studio 54). Kokain byl v sedmdesátých a osmdesátých letech symbolem výjimečnosti i bezmála emblematickým projevem poněkud dekadentní doby, který se objevil v řadě „západních“ uměleckých děl a nepřehlédnutelně procházel populárním zábavním průmyslem. Těžko hledat výraznější popovou, rokovou nebo taneční hudební skupinu té doby, která by s kokainem neměla zkušenosti...

Obliba kokainu v sedmdesátých a osmdesátých letech v západní Evropě a v USA znamenala nový nárůst počtu, moci a bohatství zločineckých gangů. Snahy omezit masové pěstování koky v Latinské Americe se dlouho mýjely účinkem a zejména v Bolívii a Kolumbii vznikaly skutečné „státy ve státech“ ovládané drogovými gangy anebo takovými vrcholně problematickými osobnostmi podsvětí, jako byl např. Pablo Escobar. Moc, vynalézavost a finanční možnosti kokainových kartelů a „kokainových baronů“ v jejich čele rostly až do podoby, kdy některé státy Jižní Ameriky byly prakticky zničeny drogami financovanou korupcí a mafiánským terorem (podivnou součástí světa „drogových baronů“ je i tzv. kultura narcos – bizarní kombinace podivného vkusu drogových bossů, křesťanství a pohanství, v rámci které vznikají např. písně oslavující jednotlivé šéfy gangů apod.). Opakovaně docházelo také k regulérním válkám drogových kartelů bojujících mezi sebou o teritoria a vliv, které se jihoamerických státům dařilo jen velmi obtížně tlumit. Přitom je smutnou realitou, že obrovské finanční prostředky, které proudí v kokainovém „obchodu“, nedoléhají na všechny zúčastněné rovnoměrně: největší část zisků si nechávají lokální distributoři drogy a „kokainoví baroni“, kteří zajišťují výrobu a přepravu drogy do zemí určení. Nejmenší část z nelegálního drogového byznysu získávají pěstitelé a první zpracovatelé koky, kteří žijí často ve velmi nuzných podmínkách.

Dnes, kdy se většina států světa snaží obchodu s ilegálními drogami aktivně bránit, je pašování i výroba drog nepochybně riskantní činností. V některých státech je dokonce i držení malého množství drog považováno za trestný čin, za který hrozí trest smrti. Přesto je pašování kokainu natolik ekonomicky lukrativní, že se nezdá, že by mu měl být v dohledné době konec. Kokain tak navzdory zákonům a opatřením dál proudí po světě pomocí poměrně primitivních (ale zjevně stále rentabilních) způsobů, kam patří např. převážení drogy v zavazadlech či posílání drog v zásilkách běžného zboží, ale i pašovaného v tělesných útrobách, prsních implantátech apod. Proudí však také cestami velmi sofistikovanými, kdy je pašován např. technicky skvěle vybavenými tunely mezi Mexikem a USA nebo převážen speciálně vyvinutými, technologicky vyspělými ponornými plavidly, drony apod.

V sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století se navíc vedle „klasického“ kokainu začala (zejména mezi americkou černošskou komunitou) šířit varianta kokainu určená ke kouření, tzv. crack. Jde vlastně o tzv. volnou bázi kokainu, která nejčastěji vzniká smícháním kokainu s jedlou sodou a éterem. Crack má podobné

účinky jako kokain, ale díky inhalaci plícemi se jeho účinek dostavuje již po několika sekundách. Stav intenzivní euforie trvá po požití cracku trvá pouze asi 5 – 10 minut a mizí asi po hodině, což z něj dělá atraktivní „rychlou“ drogu. Crack se navíc dá kromě kouření aplikovat také nitrožilně. Oproti kokainu je podstatně levnější, ale je také ještě mnohem návykovější – již po několika měsících užívání vyvolává silnou psychickou závislost, ale poměrně záhy i významné fyzické potíže. Bývá oblíbenou drogou prostitutek a jako takový je užíván v tzv. crackových doupatech, která poskytují zejména sexuální uspokojení, často v příšerných hygienických podmínkách. Crack se kvůli své nízké ceně a relativně snadné dostupnosti stal „drogou chudých“ a uvádí se, že v osmdesátých letech téměř zdecimoval chudinské čtvrti v USA.

Jinou dnes oblíbenou variantou kokainu jsou směsi, kdy je ke kokainu přimíchána ještě jiná omamná látka. Populární je tzv. speedball, kdy se kokain kombinuje s heroinem nebo metadonem. Speedball, který se většinou aplikuje nitrožilně, je velmi rizikovou směsí, která spojuje účinek (a tím i násobí rizika) obou. Jinou častou kombinací, zvláště v USA, je tzv. Brompton koktejl kombinující kokain s morfinem. Tato směs se původně podávala umírajícím pacientům pro zmírnění bolesti, její překvapivě silné účinky vycházející z kombinace dvou silných drog si však našly cestu i mezi narkomany. Zřejmě nejčastější je ale kombinace kokainu s alkoholem...

V Česku sněží

Obliba kokainu zejména v USA se začala ve druhé polovině osmdesátých let snižovat. Vlády USA prostřednictvím restrikcí a ráznějšího postupu proti kokainovým gangům, ale také díky likvidaci kokových plantáží v Kolumbii a obrovským finančním investicím podporujícím boj jihoamerických vlád proti drogovým kartelům, dosáhly snížení produkce a distribuce kokainu. Uvádí se, že obchod s kokainem mající v USA v roce 1982 objem asi 134 miliard dolarů klesl v roce 2008 na „pouhých“ 35 miliard dolarů... V posledních letech však zažívá kokain celosvětově jakousi renesanci. Relativně úspěšná, ale poměrně nákladná taktika podpory boje jihoamerických států proti drogovým kartelům navíc zaznamenala trhliny v podobě změněného přístupu USA v posledních letech, ale také nově nastoupivších politiků některých jihoamerických států, kteří zaujaly k drogovému byznysu (také díky nesmírné korupci, příklonu k národoveckým myšlenkám, podle kterých nelze omezovat to, co je pevnou součástí tamní kultury, a mafiánskému teroru)

mnohem smířlivější postoj, než jak tomu bývalo dříve. K dřívějším trhům v západní Evropě a v USA, kde je trh s kokainem dlouhodobě „stabilizovaný“ (ve státech západní Evropy je kokain nejrozšířenější nelegální drogou hned po marihuaně) se navíc v posledních letech přidaly také trhy v Asii – a vlivem zbohatnutí zemí bývalého východního bloku včetně České republiky ve zvýšené míře také středo a východoevropské trhy.

Cena kokainu se navíc vlivem jeho nadprodukce v Jižní Americe v posledních letech podstatně snížila, přičemž na evropském trhu zároveň stoupla jeho čistota – platí přitom, že čím je droga čistší, tedy čím menší má příměsí např. z léků apod., tím je kvalitnější (v pouličně prodávaném kokainu je jen 10 – 50 procent čisté drogy, zbytek jsou různé příměsi). Svoji roli na rostoucí oblibě kokainu u nás i jinde ve světě má také skutečnost, že k jeho prodeji jsou často využívána také „specializovaná“ on-line fóra a „diskuzní skupiny“ na sociálních sítích, kde lze drogu relativně snadno objednat a domluvit její převzetí (nejrozšířenějším způsobem je údajně doprava objednaných dávek kokainu taxikáři). Nejčastější cesta kokainu do kontinentální Evropy vede přes Španělsko a Nizozemí, odkud je droga dodávána do dalších zemí. Jedním z největších „spotřebitelů“ kokainu v Evropě, ne-li vůbec největším, je však tradičně Velká Británie, kde se tato droga těší tradiční oblibě a která před odchodem ostrovního království z Evropské Unie představovala jednu z hlavních bran, kudy kokain proudil dále na „starý kontinent“.

V českých zemích se první zmínky a pojednání o kokainu a jeho účincích objevují poměrně pozdě – až koncem osmdesátých let devatenáctého století – a jsou sporadické. Jako jinde v Evropě přinesla změnu až 1. světová válka, která přes Německo a Francii donesla „kokainovou vlnu“ i k nám. I když jednotlivé případy kokainismu (často spojené s morfinismem) lékaři zaznamenávali ještě před rokem 1914, zdomácněl u nás kokain až ve dvacátých letech minulého století v souvislosti s dobrou ekonomickou kondicí tehdejšího Československa i jeho moderní velkoměstskou kulturou. Jestliže do té doby byl u nás kokain považován za exotickou drogu užívanou hlavně kdesi za oceánem, ve dvacátých letech již byl obvyklou součástí českého „nočního života“, kde byl údajně zvláště oblíben mezi mužskými prostitutky. S kokainem experimentovala nebo mu přímo propadla i řada osobností naší kultury a veřejného života – známé jsou kokainové příběhy Hugo Haase nebo Lídy Baarové či Adiny Mandlové, ale i Jana Masaryka a mnoha dalších.

Od té doby doznala obliba kokainu u nás značné výkyvy, které byly zapříčiněny zejména nacistickou okupací, válkou i následnou izolací

a chudobou zapříčiněnou komunistickým režimem. Tehdy u nás jen velmi obtížně dostupný kokain nahradily jiné drogy – zejména alkohol, v jehož spotřebě jsou Češi bohužel dlouhodobě na světové špici. V sedmdesátých a osmdesátých letech, kdy v západní Evropě a v USA stoupala vlna popularity kokainu, se v tehdejší Československu prosadil mnohem levnější pervitin, který má podobné stimulační účinky. Relativně snadný postup výroby pervitinu umožnil jeho „vaření“ v improvizovaných domácích podmínkách a v devadesátých letech se z českých zemí dokonce stala jakási „pervitinová kuchyně Evropy“. Dodnes, kdy údajně „vaření“ pervitinu v ČR většinově ovládají vietnamské gangy, je pervitin stále nejčastěji užívanou nelegální drogou u nás a jeho spotřeba je zdaleka nejvyšší v Evropě. V roce 2021 bylo největší množství pervitinu mezi všemi evropskými městy zachyceno v odpadních vodách v Ostravě, následovalo Brno, České Budějovice, Karlovy Vary a Praha a teprve s velkým odstupem lotyšská Riga a slovenská Bratislava a Piešťany. V Praze byla v posledních letech opakovaně nejvyšší koncentrace pervitinu zjištěna v odpadních vodách z Palmovky, Libně a Vysočan, nejvyšší kontaminace kokainem pak v odpadních vodách Karlína, Holešovic a Žižkova. Nejvyšší spotřeba kokainu byla v posledních letech zjištěna v Praze (jen v roce 2022 stoupla oproti předcházejícím rokům spotřeba tvrdých drog v Praze na dvojnásobek), na druhém místě pak v Českých Budějovicích. Podle oficiální zprávy z roku 2023 má zkušenost s kokainem již 4 – 7 procent české populace nad 15 let...

Kokain byl v České republice dlouho spíše luxusní, „statusovou“ drogou, jejíž popularita se šířila zejména mezi celebrity, v hudebním průmyslu, mezi umělci, politiky a lidmi „velkého byznysu“. Prostřednictvím této relativně nákladné drogy její uživatelé demonstrovali svoji majetnost a „umění žít“. Spolu s klesající cenou kokainu a jeho relativně snadnou dostupností se však kokain stal relativně běžnou společenskou drogou, která ovšem stále má auru luxusu a navíc přináší i neopominutelný „kulturní kód“ daný její historií a kulturními odkazy zejména z oblasti hudby, filmu a populární kultury.

Zatímco ještě v roce 2015 byla spotřeba kokainu v ČR oficiálně považována za poměrně malou a omezenou na úzký okruh konzumentů, v roce 2024 je již kokain v ČR považován za rozšířený téměř do všech vrstev české společnosti. Stačí zmínit velké kauzy, které byly spojené s objevením kokainu nebo s jeho užíváním na našem území, jako byla např. zásilka přes půl tuny kokainu v přepravce na banány v supermarketu v Klecanech nebo další

velké „záchyty“ kokainu mezi zbožím v supermarketech v Jičíně a Rychnově nad Kněžnou. Pozornost vyvolal také např. deník někdejšího primáře Nemocnice Na Homolce Vladimíra Dbalého odsouzeného kvůli korupci, ve kterém jsou barvitě popsány zkušenosti s užíváním kokainu i braním úplatků. Zvláštní kapitolu pak představuje záchyt kokainu na toaletách po nočním jednání české Poslanecké sněmovny, který vyšel najevo v květnu 2024 a po kterém následovalo hlasité obviňování politiků všech stran, kdo údajně kokain šňupe a kdo nikoliv. Vzájemné obviňování zástupců lidu (občas hraničící až s obsesí) bylo nakonec poněkud zastíněno tvrzením odborníků na drogovou problematiku, kteří konstatovali, že užívání kokainu prochází de facto všemi českými politickými stranami. Politici přitom, jak známo, ať se nám to líbí nebo ne, představují vzorek české společnosti, který poměrně přesně vypovídá o celku. Podle současných oficiálních odhadů se v současnosti v České republice spotřebuje asi 1,8 tun kokainu ročně...

Ladislav Stýblo

s použitím knihy N. Naishové a J. Scotta Kokain: Životopis (Praha 2013), výukových textů J. Šejvla Kokain: Úvod (www.adiktologie.cz/file/437/kokain-uvod.pdf), Kokain: Účinky (www.adiktologie.cz/file/434/kokain-ucinky.pdf) a internetových zdrojů.

Lucie Michálková

Jaroslav Blažek, Jan Teplý a Kateřina Hrdinová

Lucie Michálková, Tomáš Vardan, Martin Němec, Teodor Dluhoš a Kateřina Hrdinová

JE TO PROSTĚ TAKOVÝ TRAINSPOTTING ROZHOVOR S AUTOREM PÍSNŮVÝCH TEXTŮ KATEM

Znal jsi před začátkem spolupráce autory předlohy hry, audio seriálu *Sněženky a gangsteři*? Kdo koho ke spolupráci oslovil?
Neznal. Oslovil mě pan režisér skrze Pavlínu Fechterovou.

S jakým zadáním jsi pracoval?

Dostal jsem scénář, přišel za mnou Tomáš a řekl mi, jaké pasáže a repliky by rád převedl do rapového jazyka. Jednou jsem byl přítomen i na čtené zkoušce. Pak jsem si k tomu sednul a začal psát texty. Výsledek jsem nahrál jako demo, aby se herci měli podle čeho učit. Šlo vlastně o vodící beat (90 bpm), stejný pro všechny pasáže, do kterého jsem texty narapoval. Herci tak měli ode mě vodítko, jak frázovat. Původně jsme se bavili o tom, že bych složil i hudbu, ale při představení hraje živá kapela, a tak nakonec bylo rozumnější, když se skládání chopili oni. Tak jako tak to jsou všechno písničky ve čtyřčtvrt'ovém taktu, takže stačilo jen to, co jsem nahrál do onoho pracovního beatu, rytmus bude ve všech písních vždycky stejný. U dalšího zkoušení jsem už moc přítomen nebyl, měl jsem také hodně práce s novou deskou Prago Union.

Už jsi někdy tvořil pro divadlo?

Ještě do jedné divadelní inscenace jsem napsal tři písničky, šlo o představení *Krajina nula* v Divadle na Fidlovačce. Tam to bylo jiné v tom, že jsem byl i autorem hudby. Práce pro divadlo se od mé běžné tvorby liší především v tom zadání – mám předem daný obsah, který vlastně musím jen zřymovat. Samozřejmě do toho dávám něco ze sebe, ale plně jsem podřízen jinému dílu. Vlastně je to pro mě tak i jednodušší. Když můžeš psát, co chceš, někdy je těžké urovnat si myšlenky, zacílit je nějakým směrem. Kdežto když to máš předem jasně dané, tak si můžeš jen hrát se slovíčky. Divadlo je jiný, zajímavý svět. Vždycky když se člověk dostane k něčemu, co by sám jinak nedělal, je to obohacující. Rozšířil jsem si svůj rejstřík.

Jaký je tvůj běžný mód? Pracuješ spíše s předstihem, nebo na poslední chvíli? Jak tomu bylo v případě Divadla pod Palmovkou?

V tomto případě byl i termín odevzdání do druhého dne na poslední chvíli. Aby se mohlo začít zkoušet, musel jsem připravit texty co nejdříve. Naštěstí, i když pracuji na svých projektech, je mi tento postup vlastní. Detaily písniček cizeluji ve svém studiu do poslední chvíle.

Oslovil tě příběh *Noci zlomených nehtů*, je ti něčím blízký?

Je to prostě takový *Trainspotting*. Musel jsem trochu poupravit Tomášovy představy ohledně drog získané z filmů, třeba ceny různých věcí v určitém množství. Takový příběh by se samozřejmě v realitě asi těžko stal. Pracuje se se zjednodušením, aby se divák pobavil. Vlastně v *Noci zlomených nehtů* nejde ani tolik o drogy, divák nemá být v tomto ohledu poučen, je to spíš příběh o tom, jak peníze mění lidi.

***Noc zlomených nehtů* je na Palmovce uváděna jako první tuzemský rapový muzikál. Co to podle tebe znamená pro rap jako žánr z hlediska jeho vývoje?**

Nemyslím si, že to bude mít pro hiphop nějaký zvláštní dopad, protože v tomto představení rapují herci. Kdyby v něm rapovaly osobnosti rapu, mohli bychom se o dopadu na žánr bavit. Nemyslím si ani, že bychom díky uvedení rapovaného muzikálu byli svědky nějakého dalšího posunu tuzemského rapu směrem k mainstreamu.

Hiphop je nejposlouchanější žánr na celé planetě už asi pět let. Ale rozhodně to může nějaké nové fanoušky, ať už rapu nebo divadlu, přinést. Pro mě je zajímavé, že to tady konečně někdo zkusil a dotáhl to do konce. Jsem zvědavý na výsledek.

Pomáhá ti hudba v těžkých chvílích?

Těžké chvíle se musí především řešit. Ale ano, pomáhá. Primárně hiphop, ale poslechnu si jakoukoliv jinou dobrou hudbu. Pokud to má být vyloženě můj šálek čaje, měla by mít hiphopové atributy – houpavý rytmus, bluesový pocit. Nemá asi smysl mluvit o konkrétních žánrech, to už je dnes spíš irrelevantní. Čím těžší chvíle, tím méně hudby poslouchám a tím více ji dělám.

K čemu vedle hudby se obracíš, když se necítíš dobře, když nemáš svůj den?

Těžko říct. Jdu na houby, jsem s dětmi, s přítelkyní, dám si panáka. K takovým těm běžným věcem, ke kterým se obrací každý. Jistý druh terapie je pro mě i malování. Pokud se tedy nehecnu a nezačnu něco malovat s předem vytyčeným cílem, tématem. Pak je to pro mě podobný kreativní proces jako s muzikou. Já jsem takový ten typ, který nedokáže od díla odejít, dokud nemá nějakou fazónu. Takže i malování mě dokáže navztekat. Ale je to pro i mě odpočinek. Objevuji různé techniky, neomezují se formou ani stylem. Ze začátku jsem maloval spíš abstraktní obrazy. Ted' jsem začal malovat olejovými barvami, to podle mě vede ke konkrétnější formě. Měl jsem už i několik výstav, některé mé obrazy šly už i do světa. Třeba Tomáš Klus nebo Vojta Kotek mají pár mých děl.

Jaké máš plány do budoucna?

Na začátku srpna vyšlo nové album mé kapely Prago Union, jmenuje se *Zvukolod'*. Na podzim budeme hodně koncertovat, 20. listopadu budeme *Zvukolod'* křtít v pražském Lucerna Music Baru. Pak už asi pomalu začnu pracovat na nové desce. Trochu jsem si upgradoval studio, chtěl bych posunout zvuk trochu někam jinam. Konkrétní směr ale ještě bude krystalizovat v čase. A možná se jednoho dne pokusím napsat i svůj rapový muzikál.

Jan Nikendey, Sebastian Lang, Jakub Hlobil, Jaroslav Blažek a Karolína Baranová

Lucie Michálková, Kateřina Hrdinová a Karolína Baranová

Teodor Dlugoš, Jaroslav Blažek, Jan Teplý, Kateřina Hrdinová a Lucie Michálková

Karolína Baranová a Petr Reif

Lucie Michálková a Kateřina Hrdinová

Lucie Michálková, Ivana Wojtylová a Teodor Dlugoš

Tomáš Vardan, Kateřina Hrdinová, Teodor Dlugoš, Lucie Michálková a Martin Němec

Teodor Dlugoš, Karolína Baranová, Martin Němec, Lucie Michálková a Jaroslav Blažek

Ivana Wojtylová, Kateřina Hrdinová, Lucie Michálková a Teodor Dlugoš

Ivana Wojtylová

Teodor Dlugoš, Lucie Michálková, Karolína Baranová a Ivana Wojtylová

Lucie Michálková a Kateřina Hrdinová

Jan Nikendey, Sebastian Lang a Jakub Hlobil

Lucie Michálková a Kateřina Hrdinová

Martin Němec, Lucie Michálková a Kateřina Hrdinová

PP

DIVADLO
POD PALMOVKOU

Zřizovatelem Divadla pod Palmovkou
je hlavní město Praha.

Ředitel: Michal Lang

Divadlo pod Palmovkou
Zenklova 34
Praha 8
180 36

Nositelé autorských práv k dílu zastupuje DILIA,
divadelní, literární, audiovizuální agentura z. s., Krátkého 143/1 Praha 9.

Program ke 444. premiéře Divadla pod Palmovkou
a 1. inscenaci 77. divadelní sezony 2023/2024 připravili:

Redakce: Ladislav Stýblo

Texty: Jindřich Göth, Ladislav Stýblo, Zdeněk Přidal

Jazyková korektura: Zdeněk Přidal

Grafická úprava a sazba: Martin Ponec

Fotografie na obálce: David Turecký

Fotografie: Martin Špelda

Neprodejné

WWW.PODPALMOVKOU.CZ